

Rofalynd. Euphues golden legacie

THere dwelled adioyning to the citie of *Bordeaux* a Knight of most honorable parentage, whom Fortune had graced with manie fauours, and Nature honored with fundrie exquisite qualities, so beautified with the excellence of both, as it was a question whether Fortune or Nature were more prodigall in deciphering the riches of their bounties. Wise hée was, as holding in his head a supreme concept of policie, reaching with NESTOR into the depth of all ciuill gouernment; and to make his wisedome more gracious, he had that *falem ingenij* and pleasant eloquence that was so highlie commended in VLISSES: his valour was no lesse than his wit, nor the stroake of his Launce no lesse forcible, than the sweetnesse of his tongue was perswasīue: for he was for his courage chosen the principall of all the Knights of *Malta*. This hardie Knight thus enricht with Vertue and Honour, furnamed Sir IOHN of *Bourdeaux*, hauing passed the prime of his youth in fundrie battailes against the *Turkes*, at last (as the date of time hath his course) grew aged: his haire were siluer hued, and the map of age was figured on his forehead: Honour sat in the furrowes of his face, and many yeres were pourtraied in his wrinckled liniaments, that all men might perceiue his glasse was runne, and that Nature of necessity chalenged her due.

Розалінда. Золотий спадок Евфуеса¹

Неподалеку від міста *Бордо*² жив один лицар вельми шляхетного роду, якого Фортуна³ щедро обдарувала своєю милістю, а Природа наділила всіма найкращими чеснотами, і обидві вони були такими ласкавими до нього, що важко було б сказати, котра з них, Природа чи Фортуна, виявилася марнотратнішою, обсипаючи його своїми дарами. Мудрістю він славився, бо чудово знався на хитрощах політики і, подібно до НЕСТОРА⁴, прозирав у самі глибини державного урядування; але мудрість його була особлива, бо мав він той самий *falem ingenij*⁵ і вражаюче красномовство, яким славився УЛІСС⁶: а доблестю удався не гірший, ніж розумом, бо удар його Списа⁷ був настільки ж влучним, наскільки красне слово його дохідливим, тому за відвагу обрано його було головним лицарем *Мальти*⁸. Цей кріпкий лицар, втілення Доброчесності та Гідності, що звався Сер ДЖОН із *Бордо*⁹, провів свою юність у битвах з *Турками* і врешті (адже час не стоїть на місці) зостарівся: сріблом взялось йому волосся, і вік наклав відбиток на чоло. Його обличчя було сама шляхетність, і такий великий тягар пережитого закарбувався у численних зморшках, що всім було видно – час його збіг, і природа мусить взяти своє.

V. 3 майстерні художнього перекладу

Sir IOHN (that with the Phenix knewe the tearme of his life was now expyred, and could with the Swanne discover his end by her songs) hauing three sonnes by his wife LYNIDA, the verie pride of all his forepassed yeres, thought now (seeing death by constraint would compell him to leaue them) to bestowe vpon them such a Legacie as might bewray his loue, and increase their ensuing amitie. Calling therefore these yong Gentlemen before him in the presence of all his fellowe Knights of *Malta*, he resolued to leaue them a memoriall of his fatherlie care, in setting downe a methode of their brotherlie dueties. Hauing therefore death in his lookes to mooue them to pitie, and teares in his eyes to paint out the depth of his passions, taking his eldest sonne by the hand, hee began thus.

Sir Iohn of Bourdeaux Legacie he gaue to his Sonnes.

OH my Sonnes, you see that Fate hath set a period of my yeares, and Destinies haue determined the finall ende of my daies: the Palme tree waxeth away ward, for he stoopeth in his height, and my plumes are full of ficke feathers touched with age. I must to my graue that dischargeth all cares, and leaue you to the world that encreaseth many sorowes: my siluer haire containeth great experience, and in the number of my yeares are pend downe the subtilties of Fortune. Therefore as I leaue you some fading pelse to counterchecke pouertie, so I will bequeath you infallible precepts that shall leade you vnto vertue. First therefore vnto thée SALADYNE the eldest, and therefore the chiefest pillar of my house, wherein should be ingrauen as well the excellence of thy fathers qualities, as the essentiall forme of his porportion, to thée I giue fouretéene ploughlands, with all my Mannor houses and richest plate. Next vnto FERNANDYNE I bequeath twelue ploughlands.

Сер ДЖОН (який так само, як ФЕНІКС¹⁰, знав наперед, коли життя його кінчається, і, як Лебідь, умів проспівати свою останню пісню), відчувши, що невблаганна смерть от-от розлучить його з дітьми (дружина ЛИНІДА¹¹ подарувала йому трьох синів, що стали його гордістю), вирішив скласти такий заповіт, який би й любов його висловив і зміцнив їхню дружбу на віки вічні. Тому, покликавши цих молодих джентльменів до себе, в присутності всіх лицарів *Мальти*, він вирішив на знак своєї батьківської турботи окреслити коло їхніх братерських обов'язків. І от, коли смерть зазирнула йому у вічі, жалоблячи їхні серця, а сльози в очах виказували глибину синівських почуттів, він, узявши найстаршого сина за руку, почав так:

Заповіт Сера Джона із Бордо, який він залишає своїм Синам.

О сини мої, ви бачите, що Фатум¹² уже відміряв час мого життя та Парки¹³ визначили кінець моїх днів: Пальмове дерево¹⁴ росте і згинається від власної ваги, та й крила мої геть захиріли від старості. Я мушу йти у могилу, яка звільняє від усіх турбот, залишаю вас світові, який лиш додає скорбот; срібло моєї сивини – це мій великий досвід, а в число моїх літ вписана вся химерність Фортуни¹⁵. Тому залишаю і трохи грошей, аби ви не животіли, і кілька настанов, які приведуть вас до доброчесності. Передовсім звертаюсь до тебе, САЛАДІНЕ¹⁶, ти найстарший і тому – найнадійніша опора мого роду, в тобі повинні жити й основні засади твого батька; тобі я передаю чотирнадцять орних земель¹⁷ з усіма маєтками і найціннішу утвар¹⁸, ФЕРНАДИНОВІ ж заповідаю дванадцять орних земель.

V. 3 майстерні художнього перекладу

But vnto ROSADER the yongest I giue my Horse, My Armour and my Launce, with fixteene ploughlands for if the inward thoughts be discouered by outward shadowes, ROSADER will excéed you all il bountie and honour. Thus (my Sonnes) haue I parted in your portions the substance of my wealth, wherein if you bee as prodigall to spend, as I haue béen carefull to get, your friends will grieue to see you more wastfull than I was bountifull, and your foes smile that my fall did begin in your exceffe. Let mine honour be the glasse of your actions, and the fame of my Vertues the Loadstarre to direct the course of your pilgrimage. Ayme your déedes by my honorable endeouours, and shewe your selues siens worthie of so flourishing a trée: yong ones that surpasse in blacknesse. Climbe not my sonnes; aspiring pride is a vapour that ascendeth hie, but soone turneth to a smoake: they which stare at the Starres, stumble vpon stones; and such as gaze at the Sunne (vnlesse they bee Eagle eyed) fall blinde. Soare not with the Hobbie, leaft you fall with the Larke; nor attempt not with PHAETON, leaft you drowne with ICARUS. Fortune when she wils you to flie, tempers your plumes with waxe, and, therefore either fit still and leaft as the birds HALCYONES which excéede in whitenesse, I hatch make no wing, or els beware the Sunne, and holde DEDALUS axiome authenticall (*medium tenere tutissimum*). Low shrubbes haue déepe rootes, and poore Cottages great patience. Fortune lookes euer vpwrd, and enuie aspireth to nestle with dignitie. Take héede my sonnes, the meane is fwéettest melodie; where strings high stretcht, either soone cracke, or quicklie growe out of tune. Let your Countries care be your hearts content, and thinke that you are not borne for your selues, but to leuell your thoughts to be loyall to your Prince, careful for the Common weale, and faithfull to your friends; so shall *France* say, these men are as excellent in vertues, as they be exquisite in features. Oh my sonnes, a friend is a precious Iewell, within whose bosome you may vnloade your sorowes and vnfolde your secrets,

А РОЗАДЕРОВІ¹⁹, моєму наймолодшому, я віддаю мого Коня²⁰, Збрую²¹, мого Списа та шістнадцять орних земель; бо якщо про затаєні думки можна судити із зовнішніх проявів, то з-поміж вас саме РОЗАДЕР досягне найбільшого багатства і слави. Отак, сини мої, поділяю я між вами основний мій статок, і якщо ви промарнуєте його настільки ж бездумно, наскільки старанно я збирав, друзям вашим буде прикро спостерігати за тим, як ви кидаєте на вітер те, що моя щедра рука віддала вам, а вороги ж мої тільки радітимуть, бо з ваших надмірностей почнеться моя неслава. Хай моя честь буде дзеркалом для ваших вчинків, а моя добра слава – провідною Зіркою у ваших життєвих мандрах²². Діяння ваші звіряйте з моїми звичаями, і доведіть, що ви – гідні пагони квітучого дерева²³, аби не виявилось, що на відміну від АЛКІОНИ²⁴, я вивів не найбіліших, а найчорніших на світі пташенят. Не заносьтеся, сини мої; дух гордині, мов та пара – несеться високо, та скоро обертається у мряку... Ті, котрі заглядаються на зорі небесні, спотикаються об каміння, а котрі зорять на сонце, втрачають зір, хіба що він у них орлиний. Не шугайте соколами, щоб не впасти вниз жайворонками; не рвіть повіддя, як ФАЕТОН²⁵, бо потонете, як ІКАР. Коли Фортуна захоче вам посприяти, то сама скріпить вам пір'я воском; тому або сидіть тихо й не тріпочіть крильми, або ж зважайте на Сонце і вірте ДЕДАЛОВІЙ²⁶ аксіомі: *medium tenere tutissimum*²⁷. У малих кущів глибоке коріння, в убогих хатинках – багато терпіння. Фортуна завжди дивиться вгору, але й заздрість завжди прагне заповзти до гнізда гідності. Будьте обачні, сини мої, помірність – то найсолодша музика, коли струни надто натягнуті, вони або скоро рвуться, або втрачають чистоту тону. Хай доля вашого Краю буде справою вашого серця, і пам'ятайте, що ви народжені не для самих себе, а для того, аби рівнятися думкою на свого Правителя, дбати про Спільний добробут, бути вірними своїм друзям, так щоб Франція могла сказати: ось люди і собою гарні, і духом шляхетні. Сини мої, друг є коштовним Самоцвітом, якому ви можете звіритись і в горі, і довірити свої таємниці,

V. 3 майстерні художнього перекладу

and hee either will releue with counsaile, or perswade with reason: but take heede in the choyce, the outward shew makes not the inward man, nor are the dimples in the face the Calenders of trueth. When the Liquorice leafe looketh most drie, then it is most wet. When the shoares of *Lepanthus* are most quiet, then they forepoint a storme. The Baaran leafe the more faire it lookes, the more infectious it is, and in the swéetest words is oft hid the most trecherie. Therefore my sonnes, choose a friend as the HIPERBOREJ do the mettals, feuer them from the ore with fire, & let them not bide the stamp before they be currant; so trie and then trust, let time be touchstone of friendship, & then friends faithfull lay them vp for Iewells. Be valiant my sonnes, for cowardise is the enemie to honour; but not too rash, for that is an extreame. Fortitude is the meane, and that is limited within bonds, and prescribed with circumstance. But aboue all, and with that he fetcht a deepe sigh beware of Loue, for it is farre more perilous than pleasant, and yet I tell you it allureth as ill as the SYRENS. Oh my sonnes, fancie is a fickle thing, and beauties paintings are trickt vp with times colours, which being set to drie in the Sunne, perish with the same. VENUS is a wanton, & though her lawes pretend libertie yet there is nothing but losse and glistening miserie. CUPIDS wings are plumed with the feathers of vanitie, and his arrowes where they pearce, inforce nothing but deadly desires: a womans eye as it is precious to behold, so it is preiudiciall to gaze vpon; for as it affoordeth delight, so it snareth vnto death. Trust not their fawning fauours, for their loues are like the breath of a man vpon steele, which no sooner lighteth on but it leapeth of, and their passions are as momentarie as the colours of a Polipe which changeth at the sight of euerie obiect. My breath waxeth short and mine eyes dimme, the houre is come and I must away: therefore let this suffice, women are wantons, and yet men cannot want one: and therefore if you loue, choose her that hath her eyes of Adamant, that will turne only to one poynt;

і він або втішить вас дружньою порадою, або ж переконає мудрою; але будьте дуже обережні у своєму виборі: бо зовнішність оманлива – приємна посмішка не завжди є Віхою²⁸ правди. Коли листок Лакриці виглядає найсухішим, він насправді вологий; коли море біля Лепанто²⁹ найспокійніше, воно провіщає бурю; чим гарніше на вигляд листя Ваган³⁰, тим воно отруйніше, отак і під солодкими словами часто криється підступна зрада. Тому, сини мої, вибирайте собі друзів так, як ГІПЕРБОРЕЇ³¹ видобувають метали: вогнем вони виділяють їх з руди, не даючи їм застигнути³²; отак і з друзями: перше випробуйте, а лише потім – довіряйте; коли випробувальним каменем вашої дружби є час, тоді вірні друзі відшліфовуються в Самоцвіти. Будьте хоробрими, сини мої, бо боягузтво – ворог честі; але й не будьте зірвіголовами: стережіться крайнощів. Мужність – це гарна чеснота, та нехай і вона буде обмежена вашими зобов'язаннями й підпорядкована обставинам. Та понад усе, – при цих словах він глибоко зітхнув, – будьте обачні в Любові, бо є в ній далеко більше небезпек, ніж чару, – та й то, скажу я вам, чар СИРЕН³³. Фантазія – химерна річ, синове мої, краса ж малюється фарбами часу, що, виставлені на Сонце, від Сонця ж і блякнуть. ВЕНЕРА³⁴ – непутяща особа: її закони начеб обіцяють свободу, та приносять лиш втрати і блиск убожества. Крила КУПІДОНА³⁵ оперені марнославством, а стріли його, влучаючи, зроджують лише погибельні бажання: очі жінки милі для зору, та небезпечні для милування, – пропонуючи насолоду, вони заманюють вас до смертельної пастки. Не довіряйте облесливій прихильності жінок, бо кохання їхнє нетривке, як подих на сталевому лезі: щойно осівши, вивітрюється; пристрасті їхні мінливі, як міняються кольори в Поліпа³⁶, лишень він переведе погляд деінде. Ох, дух мені переймає, і в очах темніє; година моя надійшла, я мушу покинути вас, тому скажу лише: жінки легковажні, та чоловікам без них не обійтись, тож якщо ви вже полюбите, виберіть собі таку, погляд якої був би твердим, як Адаманти, і очі не розбігалися б в усі боки,

her heart of a Diamond, that will receiue but one forme; her tongue of a Sethin leafe, that neuer waggēs but with a Southeaft winde: and yet my sonnes, if she haue all these qualities, to be chaft, obedient, and filent; yet for that she is a woman, shalt thou finde in her sufficient vanities to counteruail her vertues. Oh now my sonnes, euen now take these my laft words as my latest Legacie, for my thrid is sponne, and my foote is in the graue: keepe my precepts as memorialls of your fathers counsailes, and let them bee lodged in the secrete of your hearts; for wisedome is better than wealth, and a golden sentence worth a world of treasure. In my fall see & marke my sonnes the follie of man, that being dust climbeth with BIARES to reach at the Heauens, and readie euerie minute to dye, yet hopeth for an age of pleasures. Oh mans life is like lightning that is but a flash, and the longest date of his yeares but as a bauens blaze. Seeing then man is so mortall, bée carefull that thy life bée vertuous, that thy death maybe full of admirable honours; so shalt thou challenge fame to bee thy fautor, and put obliuion to exile with thine honorable actions. But my Sonnes, leaft you should forget your fathers axioms take this scroule, wherein reade what your father dying, wils you to execute liuing. At this hee shrunke downe in his bed and gaue vp the ghoft.

IOHN of *Bourdeaux* being thus dead, was greatlie lamented of his Sonnes and bewayled of his friends, especiallie of his fellowe Knights of *Malta*, who attended on his Funeralls, which were performed with great solemnitie. His Obsequies done, SALADYNE caused next his Epitaph the contents of the scroule to be pourtraied out, which were to this effect.

щоб серце вона мала як Діамант, огранений раз і назавжди, язик – мов листок **Sethin**³⁷, що тріпоче тільки під Південно-східним вітром; і при тому всьому, сини мої, хай би була вона цнотлива, слухняна та мовчазна; а що жінка жінкою, то знайдете у ній, крім чеснот, ще й чимало марнотності. Прийміть же, сини мої, ці останні слова як Заповіт, бо нитка мого життя уже рветься й однією ногою я вже в могилі. Бережіть ці поради батька вашого, як пам’ятки, в сокровенності серця, бо мудрість краща за багатство, і дорогоцінна думка варта цілого світу скарбів. У моєму занепаді вбачайте глупоту людини, яка є піщинкою і все ж пнеться до небес разом з VIARES³⁸; яка може померти кожної миті, а все ж сподівається на довічну втіху. Життя людське – лиш блискавка: спалахне й нема, і навіть найдовше життя горить не довше, ніж жменя хмизу. Знаючи, що людина смертна, прагніть жити шляхетно і вмерти у почеснях та шані; так зробите славу своїм покровителем, так шляхетними вчинками відвернете забуття. Аби ви, сини мої, не забули моїх настанов, візьміть оцей згорток і прочитайте, що ваш батько, умираючи, хоче аби ви робили живучи.

При цих словах він нараз осів у ліжку, і душа його відлетіла. Так помер ДЖОН із *Бордо* та був щиро оплаканий Синами та друзями, і насамперед побратимами – Лицарями *Мальти*, що були присутні на похоронній церемонії, влаштованій з превеликою урочистістю.

Віддавши батькові Останню Шану, САЛАДІН наказав поруч з Епітафією викарбувати слова, написані в сувої. Ось що там було:

**The contents of the scedule which Sir Iohn
of Bourdeaux gave to his Sonnes**

*MY Sonnes, behold what portion I doo giue;
I leaue you goods, but they are quicklie lost;
I leaue aduice, to schoole you how to liue;
I leaue you wit, but wonne with little cost;
But keepe it well, for counsaile still is one,
When Father, friends, and worldlie goods are gone.*

*In choice of thrift let honour be thy gaine,
Winne it by vertue and by manly might;
In dooing good esteeme thy toyle no paine,
Protect the fatherlesse and widowes right:
Fight for thy faith, thy Countrie and thy King,
For why? this thrift will prooue a blessed thing.*

*In choice of wife, preferre the modest chaste,
Lillies are faire in shew, but foule in smell;
The sweetest lookes by age are soone defast:
Then choose thy wife by wit and liuing well.
Who brings thee wealth and many faults withall,
Presents thee honie, mixt with bitter gall.*

*In choice of friends, beware of light believe,
A painted tongue may shroud a subtill heart;
The Syrens teares doo threaten mickle griefe,
Foresee my sonne, for feare of sodaine smart:
Chuse in thy wants: and he that friends thee then,
When richer growne, befriend him thou agen.*

*Learne of the Ant in sommer to prouide;
Driue with the Bee the Droane from out thy hiue;
Builde like the Swallowe in the sommer tide;
Spare not too much (my sonne) but sparing thriue:
Be poore in follie, rich in all but sinne:
So by thy death thy glorie shall beginne.*

**Зміст сувою, який Сер Джон
із Бордо залишив своїм Синам**

*Сини мої, у спадок вам даю
Майно минуще і завітне слово, –
Останню раду життєву мою,
Недорогу, та цінну настанову;
Ви збережіть її, бо все мина –
Батьки, майно і друзі – не вона.*

*В життєвих справах честь постав метою
Своїх щоденних й доблесних трудів:
Хай честь сиріт, знедолених і вдів
Для тебе стане справою святою,
Як захист віри, краю й короля:
Тоді благословить тебе земля.*

*В коханій передовсім – чистота:
Нечистий дух ганьбить красу лілеї,
Марніє й наймиліша краса, –
Ти чистоту та ум шукай у неї.
А із багатим приданим придасться
Багато меду, та лиш ложка щастя.*

*У дружбі, сину, бійся легковір'я,
До серця прислухайся – не до слів:
Підступним є Сирени тужний спів,
І сльози – не найкращий знак довір'я;
У злиднях знайдеш, хто твій справжній друг,
В багатстві не забудь його заслуг.*

*В Мурахи вчися дбати про запас,
В Бджоли учись, як Трутнів проганяти;
Як Ластівка, гніздо будуй на час,
Учись не марнотрапячи збирати,
Множ і думки і вчинки нелукаві –
Тоді, умерши, підведешся в славі.*

V. 3 майстерні художнього перекладу

SALADYNE hauing thus fet vp the Scedule, and hangd about his Fathers hearfe many passionate Poems, that *France* might suppose him to be passing sorrowfull, he clad himselfe and his Brothers all in black, & in such fable futes discourfed his grieffe: but as the HIENA when she mournes is then most guileful, so SALADYNE vnder this shew of grieffe shadowed a heart full of contented thoughtes: the TYGER though hee hide his clawes, will at last discover his rapine: the LIONS lookes are not the mappes of his meaning, nor a mans phisnomie is not the display of his secrets. Fire cannot bee hid in the straw, nor the nature of man so concealed, but at last it will haue his course: nourture and art may doo much, but that *Natura naturans* which by propagation is ingrafted in the heart, will be at last perforce predominant according to the olde verse.

Naturam expellas furca licet, tamen usque recurret.

So fared it with SALADYNE, for after a months mourning was past, he fell to consideration of his Fathers testament, how he had bequeathed more to his younger brothers than himselfe, that ROSADER was his Fathers darling, but now vnder his tuition, that as yet they were not come to yeres, & he being their gardin, might (if not defraud them of their due) yet make such hauock of their legacies and lands, as they should be a great deale the lighter: whereupon hee began thus to meditate with himselfe.

САЛАДІН викарбував на батьковому катафалку слова ці, знайдені у сувої, а також численні пристрасні вірші, з яких уся Франція дізналася про його велику печаль. САЛАДІН та його брати були вбрані у все чорне, аби в жалобі виявити своє горе. Але подібно до того, як ГІЕНА³⁹ нібито печалючись, буває найпідступнішою, так і САЛАДІН, вдаючи велике горе, зачаїв на серці доволі приємні думки; як і Тигр, що ховає свої пазури, але нападаючи, їх випускає; так само як сутність Лева з його виду не розгледіти, так і обличчя людини не відкриє її таємниць. Як нізащо не сховаєш вогонь у соломі – так і людина не зможе довго приховувати свою природу: колись-то вона себе неодмінно виявить. Вихованням та мистецтвом можна багато досягти, та все ж *natura naturans*⁴⁰, яка від самого народження закралась до серця людини, може зрештою ним опанувати, якщо вірити цим старим віршам:

*Naturam expellas furca licet, tamen usque recurret*⁴¹.

Саме так трапилося і з САЛАДІНОМ: поносивши по батьковій жалобі лишень кілька місяців, він вже пристав лихою думкою до отчого заповіту, гадаючи про те, що батько залишив своїм молодшим синам значно більше, ніж йому; РОЗАДЕР був батьковим улюбленцем, але згідно з останнім батьковим словом знаходився тепер під опікою САЛАДІНА, який мав наглядати за статками своїх молодших братів аж до самого їх повноліття. Маючи такі повноваження, він міг якщо й не виманити собі їхні частки, то вкрай розтратити їхню спадщину. Про це він і міркував наодинці.